

Animal welfare, etológia és tartástechnológia

Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 9

Issue 3

Különszám/Special Issue

Gödöllő
2013

MAGYARORSZÁG ANGOL TELIVÉR MÉNÁLLOMÁNYA 2008-2012-BEN

Kiss Barbara¹, Bélley Márta², Pongrácz László¹

¹Nyugat-magyarországi Egyetem, MÉK, Állattudományi Intézet, Mosonmagyaróvár, Vár 4.

²Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete, Budapest, Albertirsai út 2-4.

pongacz@mtk.nyime.hu

Összefoglalás

Munkánk célja az volt, hogy a ménállományra fókuszálva olyan szempontok szerint tanulmányozzuk a hazai angol telivér tenyésztés helyzetét, mely a tenyésztők számára kevésbé hozzáférhető információkon alapul. Vizsgálataink alapján elmondható, hogy a tenyésztés problémáit nem lehet kizárólag az állomány kis méretével magyarázni. Az elmúlt öt idényben 105 mén kapott fedeztetési engedélyt. A csekély létszámú kanca (kevesebb mint 500) teljesítménye sok esetben kívánivalókat hagy maga után, mely megállapítás gyakran vonatkozik a fedezőménekre is. A tenyészállatok ivararánya kedvezőtlen; a kancaállományt a mének fele is képes lenne ellátni, ráadásul az összes kancát nem fedeztetik (230-250/év). Ezenfelül nem egy olyan mén van, mely engedélye ellenére egyáltalán nem fedez. Mindezek alapján kívánatos lenne a ménlétszám karcsúsítása úgy, hogy csak a legjobb teljesítményű, korrekt küllemű, megfelelő vérmérsékletű hazai vagy import mének kapjanak fedeztetési engedélyt. Ezáltal növekedne a mének évenkénti ivadékaiknak száma, melyeknek versenyben mutatott teljesítménye alapján egyre megbízhatóbb következtetéseket tudnánk levonni az apák örökítő képességéről. A mének származását megvizsgálva megállapítottuk, hogy meglehetősen egyoldalú az állomány. Byerly Turk vérét csak egy inaktív mén képviseli, míg Godolphin Arabian ivadékok a hazai tenyésztésben nem tevékenykednek. Ugyanakkor e két ősménnek az utódai is alapítottak olyan vonalakat, amelyek külföldön a mai napig meghatározóak. Darley Arabian leszármazottai a tenyésztést és versenyzést egyaránt uralják (104 mén). Közöttük a Nearco-Nasrullah, illetve a Nearco-Nearctic-Northern Dancer törzsek ménjei jelentős számbeli fölényben vannak (59 egyed). A többi meghatározó Darley-vonalnak kevés hazai képviselője van, emiatt a ménállomány erősen Nearco-Northern Dancer központú (35 mén).

Kulcsszavak: angol telivér, hazai kanca és mén állomány, lótenyésztés

Thoroughbred stallions in Hungary between 2008 and 2012

Abstract

The aim of our work was to investigate the situation of Hungarian thoroughbred breeding focused on the stallion population, which is based on less accessible information for breeders. According to our observations it can be stated that problems of the thoroughbred breeding cannot be explained only with the small size of population. In the past five mating seasons 105 stallions got permission. In many cases, the performance of not only the small number of mares (<500) but also the stallions is not satisfactory. The gender ratio of pedigree stock is unfavourable; the half of the stallions would be able to serve the mare population, additionally, not all mares are mated. Furthermore, there is more than one stallion having permission not used in matings.

Consequently, reduce of the stallion population would be desirable in such a way that domestic or import stallions having the best performance and good temperament could get mating permission. Hereby, the number of the stallions' progeny per year could increase, and based on their performance shown on the race-track, more and more reliable conclusions could be drawn about the transmitting ability of stallions. As for the pedigree of stallions, it can be shown that the population is rather one-sided. The blood line of Byerly Turk is represented by only one inactive stallion, whereas, the descendants of Godolphin Arabian are missing from the national breeding system. However, offsprings of these stallions have established many breeding lines that also in these days play dominant role at international level. The descendants of Darley Arabian dominate both in breeding and racing (104 stallions). Among them, the stallions of the Nearco-Nasrullah and the Nearco-Nearctic-Northern Dancer lines are superior in numbers (59 individuals). The other Darley-lines are represented only by few stallions, therefore in the national population Narco-Northern Dancer prevails with 35 stallions.

Keywords: Thoroughbred, domestic mare and stallion population, horse breeding

Irodalmi áttekintés

Az angol telivér, kialakulása óta nagy hatást gyakorol a világ lótenyésztésére. Nemcsak a számos országban elterjedt lóversenyezés, hanem a félvér- és sportlótenyésztésben regenerátorként vállalt szerep is okot adott és ad erre napjainkban is. A múltbéli gondos és körültekintő tenyésztői munka és a szisztematikus versenyrendszer eredményeként alakultak ki azok a tulajdonságok, amelyek alkalmassá teszik a fajtát ennek a feladatnak a betöltésére. Az idő folyamán létrejöttek azok a kancacsaládok és ménvonalak, melyek a kimagasló teljesítmény fenntartásában meghatározóak voltak, és amiknek a hatása mindmáig megmutatkozik, valamint az utódokban fellelhető (Bodó és Hecker, 1992).

Az angol telivér hazánkban már több mint kétszáz éve jelen van és kifejti hatását lótenyésztésünkre. A jó ménnek a cél- és köztenyésztés javítását, a fajtákon belüli általános színvonal emelését és a nemesítést szolgálják, versenykarrierjük befejezése után (Fehér, 1990).

Ahhoz, hogy a lóállomány megfelelő irányba fejlődjön, pontosan tudnunk kell, hogy mi az, amit el akarunk érni, tehát meg kell tudnunk fogalmazni a tenyészcél. A pontos megfogalmazás elengedhetetlen, hiszen ennek komoly genetikai és gazdasági megfontolásokat kell tartalmaznia (Pongrácz, 2005). Az állattenyésztésben a nemesítés eredménye szempontjából kiemelten nagy jelentőséggel bír a tenyésztési eljárás célszerű megválasztása, a párosítás. Anker (1998) szavaival élve, jó párosítást csak tenyészállataink alapos megfigyelése és értékelése, a megfelelő genetikai szemlélet, a tulajdonságok öröklésmeneteinek és azok összefüggéseinek ismerete, és mindezeknek a tenyésztői munkába való bevonása eredményezhet. A párosítás megtervezéséhez tehát elengedhetetlen az egyedek származásának pontos ismerete, tanulmányozása. Ez az angol telivért tenyésztők körében – a küllem és a teljesítmény mellett – a hármas követelmény egyik eleme, mondhatni alapja. Mivel a gyakorlatban a meglévő kancához/kancákhoz választjuk a mént/méneket, kiemelten fontos az adott időszakban engedélyt kapott fedezőménnek származásának vizsgálata, nyomon követése.

Anyag és módszer

Vizsgálataink elvégzéséhez szükségünk volt az elmúlt öt év (2008, 2009, 2010, 2011, 2012) fedezőmén listájára. Mivel ménkatalógus a korábbi években nyomtatott formában nem

került kiadásra, így a ménlistákat a Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesületének hivatalos honlapjáról (*Internet1*) töltöttük le. Ezen felül a további vizsgálatokhoz a Magyar Méneskönyv XXIX. (2002-2007) kötetét használtuk fel, amelyet 2009-ben készítettek. Feldolgoztuk a Méneskönyv Vezetőség által készített 2008-as, 2009-es, 2010-es, 2011-es és 2012-es angol telivér kancafedeztetésekről szóló kiadványt. Egyes adatokat felhasználtunk a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal 2007-es Lótenyésztési évkönyvéből (*Internet2*), valamint a Központi Statisztikai Hivatal Statisztikai Tükréből (*Internet3*). Fontos alapot jelentett munkánk során a Pendragon Club által kiadott Telivér című folyóirat, melynek nyomtatott és elektronikus számai sok adatot szolgáltatottak a vizsgálatokhoz (*Internet4, Internet5, Internet6*).

A meglévő adatok, adatbázisok alapján vizsgálataink a következőkre terjedtek ki:

- az elmúlt évek telivér állományváltozásainak vizsgálata, tekintve a mén-, kanca- és csikólétszámokat;
- a csikólétszámok és a kancafedeztetések alapján a mének foglalkoztatottságának vizsgálata;
- a hazai angol telivér fedezőmének ősménekhez való tartozás szerinti csoportosítása, és ezek alapján elemzés készítése a meghatározó ménvonalakról;
- a mének származásának és teljesítményének az elemzése;
- a mének apai származásában szereplő nagy örökítők meghatározása és csoportosítása.

Eredmények és értékelések

Munkánk során öt fedeztetési idényt (2008, 2009, 2010, 2011, 2012) vizsgáltunk. 2008-ban és 2009-ben 55 mén kapott fedeztetési engedélyt a Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesületétől, 2010-ben 56, 2011-ben 51, 2012-ben pedig 54 mén került fel a ménlistára. Az átfedésekkel és az eltérésekkel együtt ez összesen 105 mént jelent. A mének között van 16 olyan, amely mind az öt szezonban szerepelt a listán. A négy éven keresztül szerepelt mének létszáma 17, a három idényben engedélyezetté 14, a két szezonban szereplőké 23, és van 35 olyan mén, amelynek neve az általunk vizsgált öt szezon közül csak egynél volt fellelhető a listán.

A Magyar Méneskönyv Vezetőség által rendelkezésünkre bocsátott évenkénti Angol Telivér Kancafedeztetési és Fedezőmén-használati Statisztikák alapján elmondhatjuk, hogy az alacsony fedeztetési kedvhez viszonyítva túl nagy a ménkínálat. Kiderült ugyanis, hogy 2008-ban összesen 254 kancát fedeztettek és 55 engedélyezett fedezőmén volt, 2009-ben 237 kancafedeztetés volt és szintén 55 mén, 2010-ben 261 kancafedeztetés jutott 56 ménre, 2011-ben 239 fedeztetés volt és 51 fedezőmén, 2012-ben pedig 220 fedeztetés és 54 engedélyezett tenyészmén. A kancafedeztetések száma a 2008. évről a 2009. évre mintegy 10 %-kal visszaesett. A kancafedeztetések számát a 2010. évi nagyobb tenyésztési kedv a 2008. év szintjére visszaállította, azonban a 2011. évben tapasztalt 10 %-os csökkenés 2012. évben folytatódott, további 8 %-os visszaeséssel.

Ha minden mén szerepet kapott volna a tenyésztésben, akkor egy ménre minden egyes évben kevesebb mint 5 kanca (4,7; 4,2; 4,7; 4,7 és 4,1) jutott volna. A ténylegesen fedezett mének száma viszont 2008-ban 44, 2009-ben 37, 2010-ben 39, 2011-ben 43, míg 2012-ben 40 volt, tehát 2008-ban 11, 2009-ben 18, 2010-ben 17, 2011-ben 8, 2012-ben pedig 14 mén egyáltalán nem fedezett, annak ellenére, hogy engedélyezett fedezőmén volt. Véleményünk szerint ez támasztja leginkább alá az előbbi megállapítást.

Ha az elmúlt öt tenyésztési idény kancafedeztetéseinek számát a ténylegesen fedezett ménekre vetítjük, akkor egy ménre átlagosan 5-6 kanca jut (1. ábra), ami még mindig alacsonynak mondható, és még mindig fennáll a „túl kevés kancára túl sok mén” állítás.

1. ábra: Egy tenyészménre jutó átlagos kancalétszám a 2008-2012. években

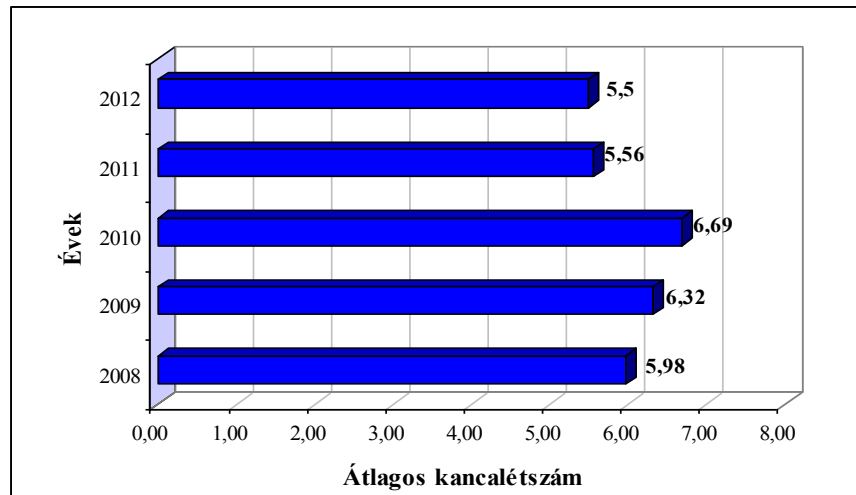

Fig. 1: Average mare number per one stallion between 2008 and 2012

Az engedélyezett és angol telivér kancák fedeztetésére ténylegesen használt angol telivér mének kihasználtságát vizsgáltuk oly módon is, hogy – a Magyar Méneskönyv Vezetőség adatai alapján – 2008-tól kezdve minden évben elkészítettük a fedezőménekre jutó kancafedeztetések megoszlási táblázatát: hány mén fedezett 1-3 kancát, 4-8 kancát, 9-15 kancát, 16-25 kancát és 25-nél több kancát. A 2. ábrán egymás mellé rendeztük ugyanazon kategória, különböző években keletkezett számadatait. Megállapítható, hogy az évek alatt lényegében azonos ménlétszám mellett, a kancafedeztetések egyre csökkenő létszáma miatt – a 2010. év kivételével – minden évben a mindössze 1-3 kanca fedeztetésére használt mének száma a legmagasabb. Még 2010-ben is a ténylegesen használt méneknek kerekén a harmada 3 kancánál többet nem fedezett. A többi évben ez az arány még magasabb: 2008-ban 41 %, 2009-ben 49 %, 2011-ben kiugróan magas, 56 %, és 2012-ben is 53 % volt a maximum 3 kancát fedező méneknek az aránya a ténylegesen tenyésztésbe vont mének között. Azaz a méneknek közel a fele 3 kancánál többet nem fedez évente.

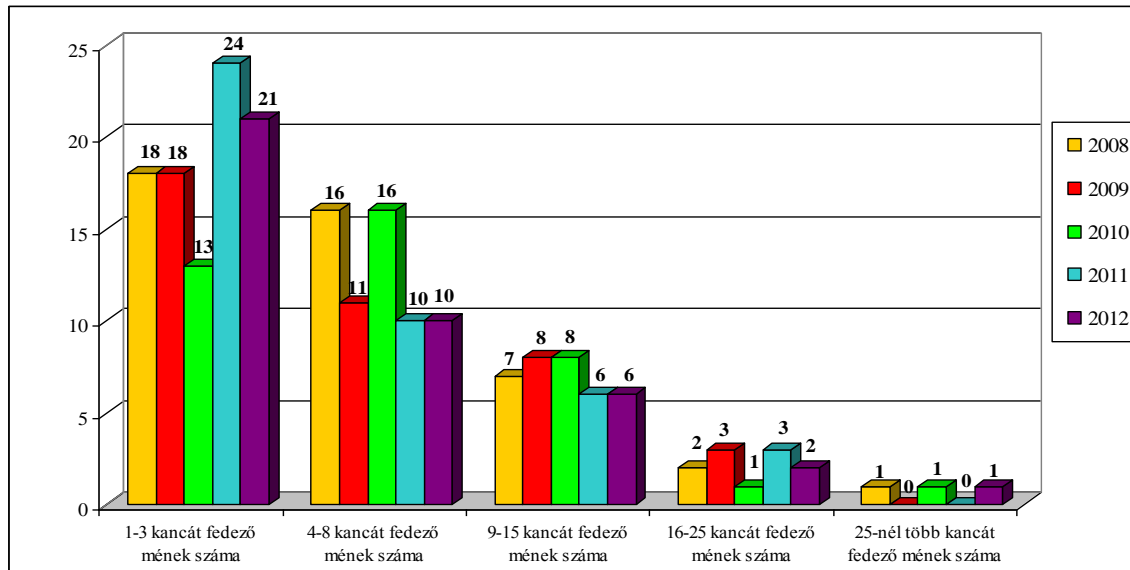
2. ábra: Fedezőménekre jutó kancafedeztetések megoszlása 2008-2012-ben

Fig. 2: Distribution of mare mating per stallions between 2008 and 2012

A vizsgált évek közül 2008-ban, 2009-ben, 2011-ben és 2012-ben csak 3 mén volt, ami legalább 15 kancát fedezett (2008: Lidohill, Overseas Transfer, Satin Stone; 2009: Satin Stone, Shaafi, Star Fury; 2011: Atheneum, Saldenazar, The Bogberry; 2012: Out Loud, The Bogberry, Steady As A Rock). 2010-ben pedig csupán 2 ilyen mén volt (Kegyúr, Satin Stone). Ezek közül a mének közül csak Satin Stone (2008, 2010) és Steady As A Rock (2012) fedezett 25 kancánál többet.

Régebben a telivértenyésztők nyilvántartották, hogy lovaik mely ősméntől származnak, illetve melyik kancacsaládba tartoznak. Fontos ez azért is, mert dolgozatunk témaköréhez a mének apai származásában szereplő meghatározó ménvonalak vizsgálata is hozzátartozik. A három híres vonalalapító ősmén: Darley Arabian, Godolphin Arabian, Byerly Turk. A szakemberek megállapították, hogy az utóbbi időben Darley Arabian ága bizonyos mértékben elnyomja a többi ágat, mert ennek leszármazottai adják a legjobb versenyzőket. Hazánkban az öt vizsgált szezonban szereplő 105 tenyészmén közül 104-nek az apai vonala Darley Arabianra vezethető vissza. Csupán egyetlen olyan ménünk van, amely Byerly Turk leszármazottja. A harmadik híres ősménnek apai származást tekintve nincs hazai képviselője. A Darley Arabian leszármazottak Magyarországon mindent uralnak: tenyésztést és versenyzést egyaránt. Közöttük viszont elenyésző számban szerepelnek St. Simon leszármazottai (4 mén), miközben a Nearco-Nasrullah, illetve a Nearco-Nearctic-Northern Dancer törzsekbe tartozó mének igen jelentős számbeli fölényben vannak (összesen 59 mén). A többi, napjainkban meghatározó Darley-vonalnak szintén csekély számú képviselője van Magyarországon, ami arra enged következtetni, hogy a hazai fedezőmén állomány, illetve a tenyésztés erősen Nearco-Northern Dancer központú (35 mén) (1. kép). A Bokor és mtsai (2010) által végzett populációgenetikai vizsgálatok ennek ellenére nem mutattak érdemi belterjességet a hazai angol telivér állományban.

1. kép: Northern Dancer (Nearctic-Natalma)

Picture 1: Northern Dancer (Nearctic-Natalma)

Következtetések, javaslatok

Az elvégzett vizsgálatok alapján megállapítható, hogy a magyarországi angol telivér tenyésztés problémáit nem lehet kizárólag az állomány kis méretével magyarázni. A csekély létszámú hazai kanca teljesítménye sok esetben kívánnivalókat hagy maga után, mely megállapítás sajnos gyakran vonatkozik az engedéllyel rendelkező fedezőménekre is. A tenyészállatok ivararánya kedvezőtlen; a kancaállományt akár a jelenlegi mének fele is képes lenne ellátni. Ráadásul az összes kancát nem is fedeztetik. Mindezt alátámasztja az is, hogy nem egy olyan mén található az országban, mely fedezetési engedélye ellenére egyáltalán nem, vagy csak néhány kancát fedez. A szakmai munka minőségére nézve ez egyáltalán nem kedvező, mert az ivadékvizsgálat, illetve a tenyészértébecslés ilyen módon gyakorlatilag kivitelezhetetlen. Mindezek alapján kívánatos lenne a mének létszámának karcsúsítása úgy, hogy ténylegesen csak a legjobb teljesítményű, korrekt küllemű, valamint megfelelő vérmérséklettel rendelkező – import vagy éppen hazai tenyésztésű – angol telivér mének kapjanak fedezetési engedélyt. Ezáltal növekedne a mének évenkénti leszármazottainak száma, melyeknek versenypályán mutatott teljesítménye alapján előbb-utóbb egyre megbízhatóbb következtetéseket tudnánk levonni a mének örökítő képességére nézve.

A mének származását közelebbről is megvizsgálva megállapítást nyert az a feltételezés, hogy meglehetősen egyoldalú az állomány. Byerly Turk vérét és híres tenyészvonalait ma már csak egy – gyakorlatilag inaktív – mén képviseli, míg Godolphin Arabian leszármazottak a hazai tenyésztésben nem tevékenykednek. Ugyanakkor e két ősménnek az utódai is alapítottak olyan vonalakat, amelyek külföldön mind a mai napig meghatározóak a fajtában. Véleményem szerint a hazai tenyésztők számára – a fent említett létszámcsökkenéssel párhuzamosan – megfontolandó lenne olyan, már bizonyított fedezőmén(ek) beállítása, amely(ek) vagy Byerly Turk, illetve Godolphin Arabian vonalába tartoznak, vagy a nálunk kevésbé reprezentált Darley Arabian törzseket képviselik.

Úgy véljük, hogy az angol telivér jelentősége a világ lótenyésztését – és az egyre inkább kiépülő telivéripárt – illetően a jövőben nem fog csökkenni, sőt inkább növekedni fog. Éppen ezért fontos lenne hazánk telivértenyésztését egykori meghatározó szerepébe visszaemelni. Természetesen ehhez nemcsak az állományunk minőségén kellene javítanunk, hanem a verseny- és fogadási rendszert is meg kellene reformálni. Tenyésztés nélkül nincs versenyzés (vagy csak ideig-óráig), és versenyzés nélkül a tenyésztésnek sincsen létjogosultsága. A kettő minden esetben feltételezi egymást.

Irodalomjegyzék

- Anker A.* (1998): A genetika lóvátétele. A Telivér brossura különszáma, Pendragon Pedigree Service és Club, Budapest.
- Bodó I., Hecker W.* (1992): Lótenyésztők kézikönyve. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Bokor Á., Jónás D., Pongrácz L., Bokor J., Szabari M.* (2010): Populáció-genetikai vizsgálatok a magyarországi angol telivér állományban. *Állattenyésztés és Takarmányozás*, 59. 4. 311-332.
- Fehér D.* (1990): Az angol telivér Magyarországon. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Internet1:* www.angolteliver.extra.hu
- Internet2:* www.mgszh.gov.hu
- Internet3:* www.ksh.hu
- Internet4:* www.angolteliver.hu
- Internet5:* www.infosztrada.hu
- Internet6:* www.pedigreequery.com
- Pongrácz L.* (2005): A ló tenyésztése és genetikája. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.